Karlfeldtbladet

2021:1

500 år sedan slaget vid Brunnbäck

Läs Karlfeldts jubileumstal för 100 år sedan

Karlfeldtbladet

Medlemsblad för Karlfeldtsamfundet.
Utkommer med två nummer per år.

Redaktör Gunilla Stenman Jacobson,
gunilla.stenman.jacobson@gmail.com
tel. 070-386 26 16

Redaktionskommitté
Lars Falk, Cari Hildebrand, Anita Hård af Segerstad, Gunilla Stenman Jacobson, Odd Zschiedrich

Layout Cari Hildebrand

Tryck Wikströms Tryckeri, Uppsala
Upplaga 900 ex. ISSN 0348-1840

Omslagsbild
Brunnbäcksstenen utanför Karlbo.
Foto: Cari Hildebrand

Nästa manusstopp 27 oktober
Karlfeldtbladet nr 2021:2 beräknas utkomma i december.

Bidrag sänds till
gunilla.stenman.jacobson@gmail.com eller
Gunilla Stenman Jacobson
Norra Rudbecksgatan 13
752 36 Uppsala

Innehåll

Ordföranden har ordet 4
Till minne av Lars-Erik Linnarsson 5
500 år sedan slaget vid Brunnbäcks färja 6
Karlfeldt – humoralpatolog och herbalist 12
Lärde män på grekiska och latin 14
Skriftserien: Karlfeldts vilda flora 19
Karlfeldtsgården Sångs i Sjugare 20
Karlfeldtsgården i Karlbo 22
Erik Axel Karlfeldt – Dalarnas naturlyriker 24
Inbjudan till årsmöte i Västerås 26
Verksamhetsberättelse 28
90 år sedan Karlfeldts död 1931 32

Kallelse till årsmöte i Västerås den 16 oktober

Karlfeldtsamfundets medlemmar kallas härmed till årsmöte **lördagen den 16 oktober kl. 16.30 på Elite Stadshotellet i Västerås**. Om en medlem har ett ärende att behandla på årsmötet ska förslag inkomma skriftligen till styrelsen minst fjorton dagar i förväg. För ytterligare information om årsmötet, se sidan 26.

2021 – ett märkesår

Det är i år:

- **80 år** sedan Himlaspelet gavs för första gången, vilket vi skulle ha uppmärksammat med anknytningen Rune Lindström och Karlfeldt om samfundets sommarmöte kunde ha hållits i Dalarna i år.
- **90 år** sedan Karlfeldt dog.
- **100 år** sedan Karlfeldt köpte Sångs i Sjugare och planerade om- och tillbyggnad. Vi kommer att satsa stort nästa år på att fira 100-årsdagen av inflyttningen på Sångs.
- **100 år** sedan den mogne Karlfeldt återvände till Folkare för att tala vid 400-årsminnet av slaget vid Brunnbäcks färja.
- **500 år** sedan slaget vid Brunnbäcks färja – den historiska händelse som banade väg för Sverige som nationalstat.

VIKTIGT! Meddela oss din e-post

Du som har e-post, men inte fick utskicket angående sommarmötet, gör nu slag i saken och anmäl din adress så vi kan nå dig med ny information. Det är extra viktigt nu med all rådande osäkerhet. Skriv till **medlem@karlfeldt.org** och meddela din e-postadress!

Karlfeldtsamfundet

Karlfeldtsamfundet bildades 1966. Dess syfte är att stimulera intresset för Erik Axel Karlfeldts diktning och bidra till ökad kunskap om hans verk och liv. Samfundet har ca 550 medlemmar och håller varje år ett sommarmöte (årsmöte) och ett vintermöte. Samfundet publicerar böcker i en skriftserie och ett medlemsblad.

Kontaktperson:
Gunbritt Berggren
info@sangs.se, tel. 070-580 11 95

Medlemsavgift inbetalas till samfundets plusgiro 67 96 73-4 eller Swish 123 457 25 41.
Ordinarie medlem: 240 kr/år
Familjemedlem: 120 kr/år
Studerande: 120 kr/år
Ständig medlem: 2 400 kr

Adressändring
Ärenden som rör medlemskap, adressändring och avregistrering handhas av:

Jon Karlfeldt
Ribegatan 52, 164 45 Kista
medlem@karlfeldt.org
tel. 070-110 63 36

Konsten att ordna sin bokhylla

Ordföranden har ordet

Odd Zschiedrich

Jag tror att ni som jag är innerligt trötta på den tröstlösa pandemin, som ligger som en våtvarm filt över våra liv och över all verksamhet. Detta besynnerliga, onaturliga har tvingat sig in i våra liv och, vare sig vi vill det eller ej, blivit en utgångspunkt för allt vårt tänkande. Man känner sig inte bara begränsad utan i ordets egentliga mening ofri som vore man fastkedjad av osynliga bojor.

”Nu är det skymning dagen om” skriver Karlfeldt i andra avdelningen av Yttersta domen. Han kallar avsnittet Tecknens tid och anger redan inledningsvis varför:

Nu är de stora tecknens tid,
de svåra, de många.
Nu svartna knopparna i lid
och sprida rutten ånga.
Nu vissnar jordens gamla barm
utsugen, saftlös, platt och arm.

De orden träffade mig, inte minst på grund av sin aktualitet, när jag satt och bläddrade häromdagen i Svalans svenska klassiker, närmare bestämt i den del som är ägnad vår skald. Utgivningsåret för just den boken är 1965. Jag minns att man som ung gymnasist ofta fick olika delar av den här klassikerserien av snälla släktingar som uppvaktade på födelsedagar och som ville att man skulle ha något att hålla sig i, och till, i livet. Det är presenter som stått sig genom alla flyttar och årtionden och som fortfarande finns i bokhyllan och som vid läsning ger goda upplevelser. Förordet i delen om och av Karlfeldt är för övrigt skrivet av Nils Petter Sundgren, som vi minns som filmkännare men som började sina universitetsstudier i bokskogen.

Bokhyllor är ett särskilt kapitel för sig. Jag har besökt hem, där det inte finns en enda bok på hyllorna men istället fullt av fotografier, prydnadssaker, fotoalbum och diverse annat. Inget fel i det men jag har själv alltid funnit det naturligt att det bara skall finnas böcker i mina hyllor. Om inte annat för att jag skall veta var jag har dem och lätt kan komma åt det jag för tillfället söker.

En del ordnar sina hyllor efter böckernas storlek, andra efter författarnamn. En tredje variant kan vara att man indelar i olika genrer så att lyriken får sin plats medan memoarer och biografier får sin osv.

Författaren Sven Lindqvist berättade en gång för mig att i hans föräldrahem var böckerna ordnade så att häftade volymer stod längt till vänster i hyllorna, klotband i mitten och halvfranska band till höger. Böckernas placering berodde på de besökare som kom till hemmet. Om det var någon som enbart stannade vid ytterdörren och bara var där för ett kort eller tillfälligt ärende såg de enbart de vackra halvfranska banden. Steg den besökande in en bit i tamburen eller stannade i valvet till stora rummet såg man även klotbanden och kunde därmed tro att alla böcker i hemmet var inbundna. Bara om man steg längre in i rummet såg man de häftade böckerna till vänster men då var det oftast tal om släktingar och nära vänner, så då behövde inte fasaden upprätthållas.

Nya medlemmar i Karlfeldtsamfundet

Eriksson, Harry . . . . . .Avesta
Hagström, Gunnar . . . . . .Säter
Johansson Ljunggren, Anna . . . . .Västerås
Lindeberg, Maria . . . . . .Linköping
Silfverstolpe, Charlotte . . . . . .Stockholm

En något annorlunda ordning. Man får nu givetvis ordna sina böcker hur man vill, huvudsaken är att man hittar vad man söker. Och, som Per Wästberg klokt påpekat, böckerna vänder oss ryggen tills vi tar i dem. Böckerna förblir passiva ting till dess att vi öppnar pärmarna och ger oss in i den verklighet eller den fantasi som raderna av ord leder fram till.

Som sig bör inleddes denna lilla krönika med citat från Karlfeldts rika diktning. Han får även avsluta men i mer duraktig ton än han började. För nu är försommaren här och allting har blivit ljusare. Det är inte bara flyttfåglarna som kommit utan även vaccinationsdoserna och båda förebådar den sköna tid vi så hett längtat till.

Jag hoppas innerligt att vi ses på Sommarmötet som blivit Höstmöte i år! Så håll ut!

Men nu åter till Karlfeldt och hans rader om vår och försommar:

Göken på ängarna gal i sena natten,
löken på sängarna blomstrar vit och röd.
Forsen kring stenarna sprutar mjölkvitt vatten,
porsen och enarna skänka ut sitt mjöd.
Vad vårt land är vänt och ljust,
hur dess hundra sjöar glänsa
liksom ögon dem kärleken tjust!

Odd Zschiedrich

Till minne av Lars-Erik Linnarsson (1929-2021)

Lars-Erik Linnarsson. Karlfeldtsamfundets ordförande 1991-98, har avlidit i en ålder av 91 år. Han föddes i Falköping 1929 och förblev staden trogen livet ut. Efter studier vid stadens läroverk handplockades han till Falköpings Tidning, där han snart blev redaktionssekreterare och från 1964 chefredaktör, en post som han behöll fram till sin pensionering.

Lars-Erik hade en mängd förtroendeuppdrag i Falköping. Han var ledamot av fullmäktige och ordförande i kulturnämnden, där han med stor energi drev på för att staden skulle få ett nytt bibliotek. Hans stora intresse för musik och litteratur fick honom att engagera sig i många föreningar. Han var ordförande i Skara Humanistiska Förbund och talade ofta varmt om Johannes Edfelt, men trots denna lokala förankring var hans stora favoriter Gustav Mahler inom musiken och Erik Axel Karlfeldt inom poesin.

Den som slår upp ”På Karlfeldts vägar II” finner där en uppsats skriven 1951 av en entusiastisk 22-åring. Lars-Erik skrev om ”Den höga livskänslans skald” när intresset för Karlfeldt var som lägst. Modernismen hade äntligen nått Sverige, men tre decennier senare kunde Lars-Erik nöjt konstatera att han hade fått rätt. Karlfeldt var tillbaka på parnassen och hade dessutom fått ett eget förbund.

Lars-Erik engagerade sig helhjärtat i Karlfeldtsamfundet. Från mitten på 1980-talet var han med i styrelsen som sekreterare och skribent i Karlfeldtbladet. Han valdes till ordförande 1991 efter Karl-Ivar Hildeman och satt kvar till 1998, då han efterträddes av Gösta Berglund.

Det var en tid av stora förändringar. Den finansiella förvaltningen stabiliserades och många stora projekt inleddes. Årsmötena växte och kommunikationen med medlemmarna förbättrades. Det gällde även styrelsen som vid den här tiden var utspridd över hela landet. Det mesta måste skötas per post och mötena blev ofta långa när alla skulle säga sitt. Så småningom kom allt fler av styrelsemedlemmarna att lokaliseras till Stockholm och Uppsala. Lars-Erik tyckte att resorna blev tröttande och valde att avgå, men kärleken till Karlfeldt bestod.

Foto: Rune Lindblad, Falköpings Tidning

Med rörelse noterade jag att Lars-Erik valt samma dikt som Karl-Ivar Hildeman till sin dödsannons, ”Jag vandrar mot ett drömland...” Lars-Erik kommenterade den ingående i Karlfeldtbladet 1997 och nu får de orden också gälla honom själv.

Lars Falk

500 år sedan slaget vid Brunnbäcks färja

I år infaller 500-årsjubileet av slaget vid Brunnbäck. Det kan anses troligt att drabbningen skedde den 6 april år 1521 enligt dåtidens kalender. Huvudslaget stod på Sonnbo hed, där riksväg 70 nu går förbi Torp. Avesta kommun uppmärksammar den historiska händelsen på nationaldagen den 6 juni 2021. Den 5 juni år 1921 firades 400-årsjubileet av slaget. 15 000 personer samlades vid stenen. Prins Eugen deltog. Erik Axel Karlfeldt höll tal.

Hur karakteriserar man Karlfeldts vältalighet? Kanske genom att först dröja vid tre teman som ofta återkommer i hans tal. Det är kärleken till fosterlandet, till hembygden och till poesin. En offentlig talare står alltid på en scen. Framför sig har han tidens samhälle. Och detta samhälle har valt ut ett antal frågor som anses viktigare än alla andra och vissa ord, argument och bilder som varje talare förväntas använda. För annars vägrar människor att lyssna. Det angår inte dem och deras tid.

Den 5 juni 1921 höll Karlfeldt ett tal över Brunnbäcksminnet. Där berättar han hur den unge Gustav Vasa kom till Dalarna 1520 och så småningom valdes till hövitsman. Sedan drog han till Hälsingland för att vinna hälsingarnas stöd i frihetskampen. Men innan dess hade han satt bergsmannen Peder Svensson i Vibberboda till hövitsman över folket i Bergslagen. Så kom kungens här marscherande mot norr, för att kväsa den upproriska dalaallmogen. Men Peder Svensson och dalkarlarna mötte kungahären vid Brunnbäcks färja en dag i april 1521 och vann en glänsande seger.

Formellt var detta ett historiskt tal, som det anstod Svenska Akademiens sekreterare att hålla. Men egentligen är det ett politiskt tal, om samtiden. Vad kunde man nämligen lära av händelserna vid Brunnbäck 1521? ”Dagens minne uppfordra till enighet. Nu är den stora söndringens tidsålder inbruten. Folken riva sönder varandra, folken riva sönder sig själva invärtes.” Detta syftar på världskriget som Karlfeldt skildrat med så ångestfyllda bilder i *Flora och Bellona*. Men det syftar också på den politiska situationen i Sverige 1921. Socialdemokraterna hade just bildat sin första regering under Branting. Nu hade den avgått för en mer konservativ ministär. Men nu väntade också val till riksdagen, efter den nya lag som gav allmän rösträtt åt både män och kvinnor. Och än en gång fruktar Karlfeldt att landet skall översvämmas av falsk och farlig demagogi.

”Karlfeldt deltog aldrig i politiken.” Så skrev Torsten Fogelqvist i sin stora monografi, han som också efterträdde Karlfeldt i Akademien. Jag tror detta är fel. Karlfeldt ägde ett lidelsefullt intresse för samtidens politiska drama. Han hade också en politisk vision eller utopi – man må kalla den konservativ eller radikal. Det var ett samhälle utan vare sig partier eller klasser. För sådana kunde bara skapa söndring i landet.

Därför fanns det också ett politiskt syfte i många av hans tal och dikter. Han ville fostra svenskarna till en ny kärlek till fosterlandet. Den var nödvändig i denna söndringens tid, för den ensam kunde skapa ro och enighet. I många dikter och i talet vid Brunnbäcks färja sökte han också ge en konkret bild av ett sådant samhälle. Det var Dalarna på Gustav Vasas tid. Då hade alla plötsligt känt att en plikt stod över alla andra: att försvara fosterlandet, och genom denna känsla hade de sammansmält ”till ett historiskt folk”. Det hände på 1500-talet – och det kunde hända igen. Det var denna tro som Karlfeldt ville frambesvärja.

KURT JOHANNESSON
Ur inledningen till boken
Till bönder och till lärde män (2004)

Brunnbäcks-minnet

Erik Axel Karlfeldts tal vid 400-årsjubiléet 1921 till minnet av slaget vid Brunnbäcks färja

VID ANDERSMÄSSTIDEN 1520 kom en ung man ut ur Långhedens skog, passerade den korta sträckan från den första dalabyn Brovallen till älven och fortsatte upp åt Dalarne. Förmodligen väckte han till en början föga uppseende, där han gick från socken till socken, bondklädd, försiktigt yppande sig för en eller annan bekant bland herremännen, och av dem mött ibland med vänskap, ibland med svek. Men för bönderna på kyrkvallarna kring Siljan avslöjade han sig och sina planer. Då lågo konungens fogdar och deras utskickade redan efter honom, och hans väg i vårt landskap tecknades av faror och äventyr, som folkets mun bevarat och utsmyckat. Vi ha alla hört dem. Vi veta, att det var en skidlöpare med det minnesrika namnet Engelbrekt, som fick föra honom åter från ödebygdsvägen uppemot Norge. I Mora korades han av ombud från de östra och västra socknarna i Ovandalarne till ”Sveriges rikes hövidsman” och fick sexton raska unga karlar som livvakt. Med några dalpojkar omkring sig slungade alltså den ungdomlige äventyraren sin stolta, om än föga imponerande rikshövdingstitel i ansiktet på konungen av Danmark, Norge och Sverige, Kristian, med de olika vedernamnen bondekonung och tyrann, och på dennes beskyddare påven i Rom.

Men vid fastlagstid, heter det, var han vid 400 man stark. Han drog då till Stora Kopparberget, fångade bergsfogden, upptog kronans avrad vid berget och skatten vid Tuna. Av de tyskas kramgods på Falan tog han silke till fänikor åt sin lilla här, de nya frihetsfanorna.

Något därefter föll honom Kopparberget och hela den mäktiga och rika Dalabergslagen till. Kronans inflytande var här starkare genom ett flertal fogdar och befallningsmän. Men frihetsandan och fosterlandskänslan var därför icke svagare här. Vi erinra oss, att Engelbrekts resning utgick härifrån och tog de övre socknarna med sig. Jämbördigt ha övre och nedre

Dalarnes män stått sida vid sida i de stora befrielsefejderna, och rättmätigt ha de därför sammansmält till ett historiskt folk.

Gustaf Vasa var nu herre över hela den landsändan ovan Långheden. Dalarnes befolkning var samlad och kunde sända sina grannar brev om sitt förehavande under den kända myndiga beteckningen: Vi kopparbergsmän, silverbergsmän, järnbergsmän och menige allmoge, som bygga och bo i Dalarne. Hedemora blev hövdingens residensstad. Här övade han senare sitt manskap och slog sitt mynt, Hedemoraklippingen. Men nu begav han sig, tredjedag påsk, härifrån för att söka vinna de tvekande hälsingarna. Han satte då Peder Svensson, en bergsman i Vibberboda nära nämnda stad, till hövidsman över allt det folk han lämnade i Bergslagen.

Stämningen bland Peder Svenssons folk var tydligen morsk och dalkarlslustig. Då tre herrar av rådet i Stockholm skrevo de upproriska till, att de ju icke skulle falla ifrån den gode konung Kristian, sade sig brevets mottagare förnimma, att riksens råd i Sverige nu var ganska tunt, efter det icke sträckte sig vidare än till tre män, de där ock föga dugde. Men hela företagets ställning var vid denna tid ännu mycket vansklig. Förgäves sökte Gustaf få besked av hälsingarna. De ville vänta, tills de sett, ”vad lag det tog med dalkarlarna”. När han på återfärden till Dalarne kommit till Ovansjö i Gästrikland, fick han visserligen genom fullmäktige mottaga gästrikarnas försäkran om huldskap och manskap, vilket var en god framgång, men samtidigt nåddes han av ett budskap, att allt det folk han ställt under Peder Svenssons befäl blivit nere i Folkärna fullständigt nedgjort av fienderna. Av dessa tidender, säger krönikan, var icke liten sorg och gråt på färde, varöver ingen kan undra. Men när Gustaf hunnit till Husby kloster, fick han bättre och riktigare underrättelser, nämligen att fienden blivit slagen av dalkarlarne vid älven i Folkärna och förjagad långt över Dalarnes gräns. Vi stå på valplatsen för det slag som här åsyftas.

Folkärna, den sydligaste socknen i Österdalarne, har säkert spelat en icke ringa roll i Dalarnes oroliga historia. Med sin nedre del omsluter den älven, landskapets mäktiga pulsåder. Här stod Dalarnes gränsvakt framför Långhedens gröna mur. Här lopp stora landsvägen, härvägen, in söderifrån, från huvudstaden, och de som kommo med makt och följe, var det än landets konung, skulle här ha sitt lejdebrev för att få fortsätta upp bland bergen. Den breda gränsskogen har ännu kvar sitt vilda och bistra tycke, och när man passerar den, tänker man på förhuggningar och bakhåll och på stridbara män, som länge voro sinnade att skydda sin avskilda landsdel och sin egenart mot främmande intrång.

Låt oss nu försöka tänka oss, hur det gick till vid Brunnbäcks färja en dag i april 1521.

Sveriges regering, som icke fått gynnsamt svar på sina brev till den upproriska dalallmogen, hade funnit tiden inne att ta i med hårdhandskarna. I Västerås låg en styrka på 6000 man till häst och fot. Av dessa skickades ”ett stort tal”, säger krönikan, att hindra de svenske att komma över Dalälven. Meningsfullt är här krönikans uttryck de svenske. Den här, som nu drog upp till Brunnbäck, var säkert till största delen sammansatt av utlänningar. Och den stödde en visserligen erkänd och krönt, men dock dansk konung, som med vapen i hand gjort sig till landets herre, ja, i strid med svensk tradition låtit förklara sig för arvkonung, därmed liksom tillträdande Sveriges fria rike som ett arvfallet jordagods efter sin fader. Osvenska voro också härens ledare. Ärkebiskop Gustaf Trolle var ju en man av svenska anor, men med avgjort konungska och danska sympatier. Jens Andersen Beldenak, d.v.s. flintskalle, var en dansk biskop, som av Kristian placerats på den avrättade biskop Mattias stol i Strängnäs. En andlig man var även den illa beryktade Didrik Slagheck, den förnämste anstiftaren av Stockholms blodbad, av Kristian gjord till biskop i Skara och en av Sveriges högsta styresmän.

Folkärna, den sydligaste socknen i Österdalarne, har säkert spelat en icke ringa roll i Dalarnes oroliga historia.

Kungahären genombröt Långheden och lägrade sig på älvens södra strand kring Karlbo och Björkarsbo. Det var idel disciplinerat och övat folk, som varit med förr, tungt rustade ryttare i den döende riddartidens glans, landsknektar, legoknektar, danskar, tyskar, skottar, fransoser, krigets yrkesmän, som sålde sin konst och förfarenhet för pengar. Det var folk, som visste hantera eldvapen, även om de på detta tåg ej

Slaget vid Brunnbäcks färja. Illustration ur boken *Gustaf Vasa: ett 400-årsminne* (1896) av Otto Sjögren.

ansett nödigt att släpa några kärrebössor med sig.

Men på sin gård i Vibberbo vakade Peder Svensson. När han fick veta, att fienden nalkades, samlade han sitt folk och ryckte ner till Brunnbäck. Det var inget övat folk, men därför inga föraktliga krigare. Där var Dalarnes bergsfrälse, män av Engelbrekts typ, med harnesk från egna smedjor, där var allmogen man ur huse. Det var män, som fostrats i minnen från ett föregående segertåg mot danskarna och i kamptraditioner från hedenhös. Vapnen voro yxan, piken, slungan och framför allt bågen. Dalkarlarna voro säkra skyttar; pilen sitter inte förgäves i landskapets vapensköld. Ur gamla gravhögar i norr och söder framgrävas dalpilarna ännu, rostiga, men välbevarade och fruktansvärda, medan den kämpe de ledsagat uppgått i mull. Det var en skur av pilar, som över älven hälsade det danska lägret, flera heter det i visan, än haglet nedfaller ur skyn. Till antalet voro dalkarlarna överlägsna, och det torde väl varit kunskapen därom och smaken av de många pilarna mera än räddhågan för ett folk, som sades äta trä och dricka vatten, som kommit Jens Beldenak att, enligt sägnen, här på stranden utropa: Dessa kan fanen ej betvinga. Låt oss rätt hastigt draga hädan!

Men dalkarlarna voro ej hågade att låta fienden komma undan. De voro så glupande, säger krönikan, att de nattetid togo en omväg över älven vid Utsund längre ned och föllo danskarna i ryggen. En ortssägen berättar, att de närmat sig under skydd av granruskor som en vandrande skog. Naturligtvis hade en del av dalkarlarna kvarstannat vid Brunnbäck. Med pilar framför sig, med pilar och byxor bakom sig hade kungahären ingen utväg. Den nedgjordes eller uppslöks av älvens vårflöde. Vad som slapp undan förföljdes ner i Västmanland.

Så hade bondehären vunnit en glänsande seger över riksregeringens reguljära trupper. Det var ju ingen stor drabbning. Jämförd med våra dagars miljonbataljer sjunker den ner till en idyll, vilket ju inte är att beklaga. Men verkningarna av slaget vid Brunnbäck få icke underskattas. Det var den första upplivande framgången i ett farligt företag, som allt för väl kunnat misslyckas. Det var en munter fanfar: framåt! Det var ett maningsrop, bättre än brev, till Dalarnes grannar och Sveriges allmoge. Och den man, som börjat verket och som sörjande ridit mellan Ovansjö och Husby kloster, skyndade nu med glädje till sina segerrika män kring Hedemora, exercerade dem, lärde dem smida bättre vapen och bröt upp i spetsen för växande härar till större och avgörande segrar.

Det lilla slaget vid Dalarnes sydgräns står i historien vid gränsen till en ny tid. Det är den första

Vid 400-årsjubileet år 1921 av slaget vid Brunnbäck höll Karlfeldt tal inför 15 000 personer. Några kom roende över älven från ”herrgårdssidan” för att delta i festligheterna. Foto ur Lars Östlunds samlingar.

präktiga morgonglimten av den unga dagen. Äventyraren från Dalarnes skogar tog snart riket i sin vård. Dalarnes folk hade ännu mycket otalt med honom, men det är för längesedan uppgjort. Dagens minne grumlas icke av, att kvarlevorna efter några bland offren för hans rappt och skoningslöst tuktande svärd i denna vår framträtt ur jorden. Här som allestädes i Sverige står hans eftermäle fast: Han var den rätte mannen i den rätta tiden. Han var det klokaste huvudet, den kraftigaste viljan, den starkaste handen i sitt land. Det var ju ej annat lönt än att låta honom hållas. Han växte till en bondekonung, bättre än den han förjagat, en sträng men ändå huld landsfader, som hade bondens egen lidelsefullt praktiska kärlek till svensk jord och höll uppsikt över snart sagt varje hemman i sitt rike.

Folkare häradsmän ha i dag velat högtidlighålla minnet av slaget vid Brunnbäcks färja och inbjudit Dalarnes övriga folk att deltaga. Det är, som jag redan velat antyda, ett vackert minne. Det finns lysande fältslag i Sveriges historia, som vi fira med mindre tillfredsställelse. Det är ett svenskt drag att ära, men vi, som nu leva, ha fått några skarpa lektioner i detta ämne, dem vi inte så lätt glömma. Krig för krigets skull och krig för erövringars skull och krig för pengars skull tilltalar inte längre. Dessbättre kunna vi på denna valplats lämna allt sådant åsido. Och låt mig nu, mina härads- och sockenbor, säga er några av de funderingar, som fallit mig in i dessa dagar, då jag tänkt över slaget vid Brunnbäck. Jag ville inte försöka tala som någon visdomslärare och inte heller i krusiga ordalag. Jag vill tala som en av er i dag inför vårt gemensamma minne, och jag vill tala fritt, som våra fäder talade till härskare och landsmän.

Dagens minne säger oss: Låt det som är svenskt vara svenskt! Några intrång på våra politiska gränser ha vi ej på länge rönt; ej heller lära vi vara villiga att tåla några. Men på Brunnbäcksminnets dag ligger det oss nära att tänka på en liten avsöndrad svensk folkgrupp, som politiskt icke tillhör oss.* På sina ensamma öar i havet ha dessa svenskar haft sin blick och sin håg riktade mot vår kust med en trohet, som nu, när den blivit uppenbar, ej kunnat undgå att gripa oss. De ha bett oss: överge oss inte! De som ha att i första hand besvara denna vädjan sitta, besynnerligt nog, långt borta i främmande land. Hur de komma att skruva sina utlåtanden är oss okänt, men nog skulle vi, som här stå, vara redo till ett enkelt svar: Låt det som är svenskt varda svenskt.

Mycket strömmar över oss från främmande land. Somt är gott, somt är ont. Låt oss stänga våra gränser bättre mot fördärvligt inflytande utifrån. Vi svenskar ha tappat vår självkänsla. Allt utländskt nytt beundras,

allt gammalt svenskt får gå till spillo. Vi tycka oss tarvliga och svaga, en liten efterbliven nation. Men sannerligen, vi ha inga skäl att avundas och efterapa de stora nationernas statsmoral och enskilda lyten. Jag talade nyligen med en vis man från Österlandet.** Han prisade de små folkens lyckliga ställning, och han har rätt. Vi stå utanför de världshärskandes krassa intressesfärer. Vi ha eller borde ha tid för djupare kultur på egen grund. Vi höra ej till den stora hopen, vi kunde vara en utvald skara, om vi ville. Massans övervikt är dömd och fördömd. Låt oss med förstående öron ännu lyssna till kung Gustafs maning: Varen svenske!

Dagens minne uppfordrar till enighet. Nu är den stora söndringens tidsålder inbruten. Folken riva sönder varandra, folken riva sönder sig själva invärtes. Det är som kroppar, vars alla lemmar och inälvor äro i strid med varandra. Världshjärnan är förvirrad, världshjärtat är förstockat i hat. Den officiella kristendomen har lidit ett nederlag, som är förfärligare än de krossade ländernas, och den har blivit till begabbelse bland hedningarna. Vi ringa män på Brunnbäcks strand ha så litet att säga till om, våra ord räcka ej långt, och ordknapphet anstår oss bönder och bönders söner i denna skränets guldålder. Men nog skulle vi idag vilja smida orden skarpa och med större räckvidd än den vanliga, liksom de långa spetsar, kallade liurångrar, som Gustaf Vasa lärde dalkarlarna smida i Hedemora. Nog skulle det vara stolt att ännu en gång höra ord med klang av bågar över denna älv. Och nog skulle det finnas anledning till ett nytt sändebrev från bergsmän och menig allmoge i Dalarne med det gamla anropet till de andra landskapen: Stån ihop för Sveriges bästa!

Och nu, o Dalarne, stundar åter din besökelsestid, din och alla landsdelars. Nya riksdagsval lära komma att utlysas i sommar. Då skall mången partigängare, mången Daljunker komma över Långheden att fånga själar med ord, och han skall tala ljuvligare än tillförene, ty nu gäller det också att tjusa kvinnorna.*** Men vi, som inte kunna svära en partifana, evad färg den har, men hålla oss under riksbaneret, fråga: Finns det inte trehundraåttio kloka ombud utan klassfördomar att sända till Sveriges riksdag? Upp, Sveriges bönder, till en Vibberbopolitik av det gamla högsinta slaget! Ingen kan det vara förmenat att verka för sina rättmätiga intressen, men högsinnets heliga anda har varit tämligen borta från Helgeandsholmen på senare tid.

Sist vända vi som tro, att manligheten ännu har något att uträtta häri världen, ödmjukt och rannsakande mot oss själva den fråga, som Jens Beldenak framkastade på denna plats för fyra hundra år sedan: Hur många män kan den landsändan ovan Långheden uppställa?

I Brunnbäck 5 juni 1921

Erik Axel Karlfeldt

*Ålands befolkning hade protesterat mot att Nationernas förbunds rapportörsgrupp avvisat deras krav på att Åland skulle anslutas till Sverige.
**Karlfeldt mötte den indiske författaren Rabindranath Tagore veckan före talet, när Tagore var i Stockholm för att hämta det nobelpris i litteratur han tilldelats 1920.
***Riksdagvalet 1921 var det första allmänna valet med kvinnlig rösträtt.

Karlfeldt för hela slanten

Antikvariat Röda rummet i Uppsala har under våren fyllt hela sitt skyltfönster med böcker av och om Erik Axel Karlfeldt, ett flertal av dem ur Karlfeldtsamfundets skriftserie. Det tackar vi för!
Foto: Lars Falk

Karlfeldt – humoralpatolog och herbalist

Alla Karlfeldtläsare är medvetna om skaldens förtrogenhet med folkmedicinska föreställningar och vet att Bondepraktikan, som var en viktig kunskapskälla för honom, gav uppslag till många dikter.

Karlfeldt kände säkert till den i medicinens historia tvåtusenåriga föreställningen att sjukdomar beror på en felaktig sammansättning, en obalans, av kroppsvätskorna; en uppfattning som går tillbaka på de grekiska naturfilosofernas lära om de fyra elementen jord, vatten, luft, eld. Hippokrates på 400-talet f. Kr. och hans många efterföljare såg en motsvarighet till grundelementen i de fyra kroppsvätskorna blod, slem, gula och svarta gallan, vilka med olika kvaliteter torrt, vått, varmt och kallt var avgörande för liv och hälsa. Denna sjukdomslära har fått benämningen humoralpatologi.

På 100-talet e. Kr. tillfogar Galenos sin korresponderande temperamentslära, vilken Bondepraktikan beskriver med orden: ”Människan är skapad av fyra Elementer, Jord, Vatten, Väder och Eld, hvilka ibland desse fyra hon hafver mäst af, därefter får hon sin egentliga natur”. Därtill kommer förvissningen om en påverkan av solen, månen, planeterna och zodiakens stjärntecken, vilket Karlfeldt sammanfattar i ”Dryckesåret”:

Galenos (129-200 e.Kr.)

Fyra äro elementen,
fyra äro temperamenten,
fyra äro månens kvartal,
fyra fönster har himmelens sal,
fyra äro idisslarens magar,
fyra äro de brännvinsdagar.

Grunden för alla livsyttringar är att rätt förstå dessa principer.

Jag är av jorden, jag är sval och tung,
trögvulen, gammalstämd fast ganska ung…

Jag är av vattnet, jag är kall och våt,
min stela flegma är som frusen gråt…

Jag är av luften, jag är ljus och blid,
jag går som i beständig lådingstid…

Jag är av elden, jag är torr och het
av sommarsol som ingen nedgång vet…

(Mikrokosmos)

Än mer präglad av denna fyrsaftlära är ”Den drömmande systern”:

– – –
Stämdes gigor, yr och röd
strax kom ung Sanguinica,
och med kind i häftig glöd
upp sprang stolt Cholerica.
Fru Flegmatica kom ock,
trög och tungögd, vit och tjock.
Du gled ensam bort ur dansens flock.

Går du under månens ny,
syster Melancholica,
leker skimret på din hy
som på blek majolika.
Till ett kärl för drömmars vin
är du formad, svag och fin;
du är skymningsvind och mandolin.

Den viktigaste åtgärden för att återfå och behålla hälsan var att befria kroppen från orena vätskor, framför allt genom åderlåtning. Härom ger Bondepraktikan råd: ”Att människan kan behålla sin sund-

Medicinalväxten Hjärtstilla (*Leonurus cardiaca*), som anropas i en välkänd dikt av Karlfeldt.

het och naturliga karskhet, görs det wäl behof, att wi stundom utrensa det orena och öfwerflödiga blodet."

Uti Krabban skall man bruka
agrimonia, laktuka,
ättika och ruteblad,
föra sig i nya kläder,
njuta fältens arla väder,
källans dryck och svala bad,
item låta leverns åder;
så den gamla boken råder,
vill du vara sund och glad
– – –
Bondepraktika, du kloka,
marken vill jag genomsnoka,
snäpparn vill jag låta gå:
säg, vad örter skall jag bruka
mot mitt hjärtas sommarsjuka,
vilken åder skall jag slå?
– – –

(I Krabban)

Denna och många andra dikter visar också Karlfeldts förtrogenhet med örtmedicin och växtmagi, ett arv från äldre tiders "herbalister". Många läkeörter odlades i klosterträdgårdarna och snart också i allmogens täppor. Det är lättare att förstå undermeningen i dikter som "Nattyxne", när man vet att Veneris blomma, nattviol, är ett välkänt afrodisiakum, liksom att "Hjärtstilla" är en ört som länge användes mot hjärtats oro:

– – –
Åskor som skakar mitt livs firmament,
sensommareldar som själen bränt,
hjärtstilla,
smärtstilla,
svalkar du svedan de tänt?

I medicinhistorisk framställning om den svarta pesten, digerdöden, får liemannens framfart utan åtskillnad mellan gammal och ung, hög och låg en kuslig belysning av dikten "Jorum" – en ekfras på Dödsdansen, det välkända träsnittet av Holbein d.y.

Döden går från by till by
med sin murkna giga.
Gammal karl men kvick och kry,
smala ben och viga!
Kastar som en pojk mot sky
frodigaste piga.
– – –
Aldrig var en man så galn
efter fläng och leka!
Nummerkarln och generaln,
blomstrande och bleka –
alla bjuder han på baln,
ingen brukar neka.

Mot folkmedicinsk och medicinhistorisk bakgrund kan man således utvinna ytterligare nyanser i Karlfeldts diktning – samtidigt som man imponeras av hans insikt i denna kulturvärld.

Nils-Johan Höglund

(Artikeln tidigare publicerad i Karlfeldtbladet 1/04)

Lärde män på grekiska och latin

Karlfeldt och Homeros

av Lars Falk

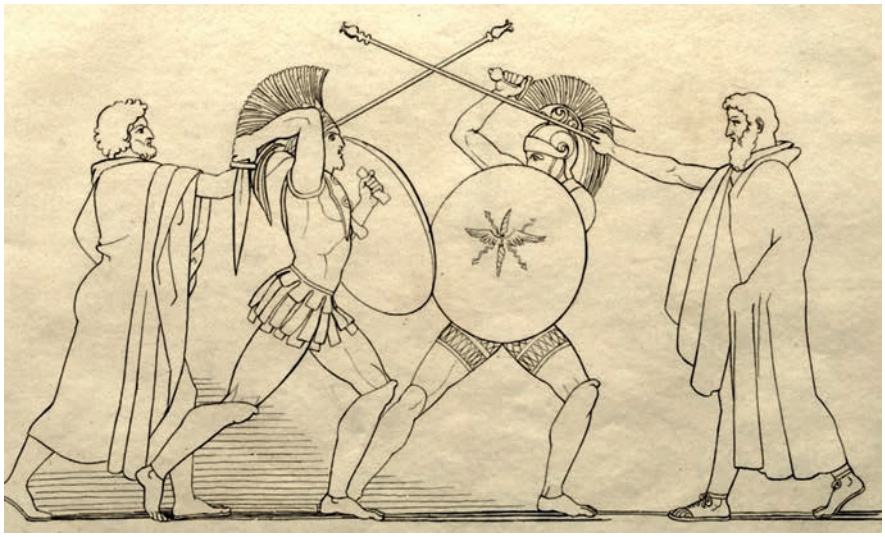

Det finns konstverk som är så hårt stiliserade att det är svårt att förstå deras rätta innebörd. ”Sång efter skördeanden” är en sådan dikt. Allt verkar så klart. Fridolin dansar av glädje när skörden är bärgad. Dikten lästes länge i skolorna som en hyllning till Dalarna och livet på landet. Dikten påminner om en vacker vapensköld, där vissa symboler måste förklaras. Gunnar Tideström analyserade dikten i *Lyrisk tidspegel* (1947) och Manne Stenbeck granskade den i *Karlfeldtdikter* (1972).

Gunnar Tideström fäste uppmärksamheten på de bibliska citaten i inledningen. Ordet ”skördeanden” är hämtat ur juldagens epistel och det söta vinet kommer från berättelsen om pingstundret. Här möts tre hörnpelare i jordbruket: sådden om våren, skörden om hösten och vilan vid jul.

De båda diktanalysena står först i sina böcker och det är ingen slump. ”Sång efter skördeanden” fungerar som en portal till Karlfeldts diktning, oavsett vad man tycker om hans alter ego Fridolin. Vissa ord och bilder har gått in i språket och blivit stående uttryck. Många tycker fortfarande att man ska tala med lärde män på latin, men det visar sig att grekiskan också spelar en roll för dikten.

Professor Gunnar Tideström hade ett nära förhållande till Karlfeldt. Han föddes 1906 i Folkärna, där hans far, Hjalmar Tideström, var komminister i åtta år. Gunnar gick samma väg som Karlfeldt och studerade litteraturhistoria i Uppsala, innan han blev professor 1948. Tideström föredrog modernister som Edith Södergran, men det akademiska systemet gjorde att han disputerade på Runeberg. Hans personliga förhållande till Karlfeldt märks i *Lyrisk tidspegel*. Tideström var också med om att grunda Karlfeldtsamfundet 1966.

Jag hade turen att ha en annan av bokens författare, Erik Hörnström, som lärare i svenska på Katedralskolan i Uppsala. Hörnström var klart påverkad i sin undervisning av det arbete han utfört i ungdomen med *Lyrisk tidspegel*. De unga forskarna ville pröva de metoder för litterär analys som kom från den anglosaxiska världen. Alla deltagare studerade några utvalda dikter och jämförde sedan resultatet.

När vi skulle läsa Karlfeldt slog Hörnström genast upp ”Sång efter skördeanden”, som ett exempel på hur en diktare kan bygga upp sin egen fantasivärld. Förlusten av fädernegården nämndes sällan på den tiden, men det är uppenbart att den fick Karlfeldt att utforma Fridolin som en blandning av lantjunkare och bildad herreman.

Gunnar Tideström

Tideström tyckte att dikten ”Sång efter skördeanden” var mer kostym än innehåll, men beundrade det artistiska handlaget som gör att vi minns hur Fridolin lyfter sin mö ”högt mot höstmånens röda kastrull”. Han ansåg att bilden var så ståtlig att det fick oss att glömma

att Fridolin talar väl mycket om sin skörd och sin jord. Och på den tiden visste alla att skurade kopparkastruller blänker som månen.

Latin i skolan

Det finns några detaljer i dikten som behöver diskuteras och märkligt nog berör de sådana frågor som humanisterna i Uppsala borde ha tagit upp. Varför var det så viktigt för Fridolin att tala latin? Karlfeldt hade nytta av språket både som bibliotekarie och poet, men Fridolin hade inga tillfällen att tala latin, om han skötte sitt jordbruk på rätt sätt. Frågan var aktuell när dikten skrevs. Under hela 1800-talet rasade striden om latinväldet i skolorna. Kyrkan hade skött all undervisning sedan medeltiden och latinet var länge ett självklart medel för kommunikation mellan bildade människor. Det fanns purister som påpekade att romarna var hedningar och att de heliga skrifterna var skrivna på hebreiska och grekiska, men dessa invändningar beaktades sällan. Så småningom upptäckte forskarna att latin och grekiska bara var två språk bland många andra i den indoeuropeiska familjen. Deras betydelse berodde på att de hade använts av några stormakter vid Medelhavet för tvåtusen år sedan.

Det fanns puristerna som påpekade att romarna var hedningar och att de heliga skrifterna var skrivna på hebreiska och grekiska, men dessa invändningar beaktades sällan.

Några entusiaster tyckte det vore bättre om svenskarna studerade fornnordiska av patriotiska skäl, men tanken väckte löje. Det var ju den klassiska kulturen det gällde. Diskussionen komplicerades av att franska och engelska hade blivit nya världsspråk. Många tyckte att eleverna borde lära sig levande språk i stället för döda.

Frågan diskuterades livligt när de nya läroverken inrättades i början på 1800-talet. De flesta länder behöll latinet som ett gemensamt arv från antiken. Västerås läroverk var en typisk latinskola med många fina lärare. Karlfeldt läste latin och grekiska och fick högsta betyg i båda ämnena. Det skulle ha gjort honom till en vinnare, om inte fadern gått i konkurs, men många andra råkade värre ut.

Mitt favoritexempel är Friedrich Wilhelm Bessel (1784-1846), en begåvad pojke som ville studera naturvetenskap, men upptäckte att läroverken i Tyskland bara lärde ut latin. Han lämnade skolan för att utbilda sig i handel med kolonialvaror, men slumpen ville att utanför Bremen fanns ett privat observatorium, där Bessel snart tillbringade all sin tid. Samtidigt ville den preussiska regeringen stärka den nationella självkänslan efter nederlagen mot Napoleon. En åtgärd var att inrätta ett astronomiskt observatorium i Königsberg. Resultatet blev att Bessel vid 25 års ålder kallades som föreståndare till ett av världens bästa observatorier utan att ha avlagt någon akademisk examen eller ens ha gått igenom läroverket.

Det var sällan som historien slutade så lyckligt. Tvärtom vimlar det av berättelser om avbrutna skolgångar och felslagna förhoppningar. I Sverige tillsattes ”snillenas kommitté” på 1820-talet för att avgöra vad läroverken borde lära ut. Geijer förklarade att samhället behövde präster och ämbetsmän för att styra landet och de behövde bara kunna latin. Om någon pojke ville bli agronom eller ingenjör fick han betala det nöjet själv. Resultatet blev att Sverige kom efter i industrialiseringen.

Först i mitten på 1800-talet vände opinionen och latinets särställning utmanades på allvar. Nya maskiner, nya färgämnen, nya mediciner och nya kontinenter fascinerade tidningsläsarna, men humanisterna höll emot. De nya upptäckterna kunde nog vara intressanta, men de gjorde inte människorna bättre. Säker kunskap fanns bara i arvet från antiken och det fick inte förspillas. Frågan var bara om nya institutioner skulle byggas med Aten, Sparta eller Rom som förebild.

Latinets plats i undervisningen blev en politisk fråga. Som nybliven ecklesiastikminister tillsatte Gunnar Wennerberg en kommitté som var så konservativ att den förordade en återgång till förhållandena före 1849 års skolreform. Alla elever i läroverken borde läsa latin från första klass! Wennerberg visade att han ägde politisk talang genom att desavouera sin egen kommitté och skriva ett nytt förslag som riksdagen antog 1873.

Som så ofta kom avgörandet i latinfrågan från oväntat håll. Samhället började ta större ansvar för läroverken och genomförde en granskning 1897. Då avslöjades att bara en femtedel av eleverna i läroverken avlade examen, medan 79% föll bort på vägen. Det var naturligtvis helt oacceptabelt och riksdagen

Sång efter skördeanden

Här dansar Fridolin,
han är full av det söta vin,
av sin vetåkers frukt, sina bärmarkers saft,
av den vinande valsmelodin.
Se, med livrockens väldiga skört på sin arm
hur han dansar var flicka på balen varm,
tills hon lutar – lik vallmon på slokande skaft –
så lycksaligen matt mot hans barm.

Här dansar Fridolin,
han är full utav minnenas vin.
Här hugsvalades far och farfar en gång
av den surrande bondviolin.
Men nu soven I, gamle, i högtidens natt,
och den hand som gned strängarna då är nu matt,
och ert liv samt er tid är en susande sång,
som har toner av sucksamt och glatt.

Men här dansar Fridolin!
Sen er son, han är stark, han är fin,
och han talar med bönder på böndernas sätt
men med lärde män på latin.
Och hans lie går skarp i er nyodlings gull,
och han fröjdas som I, när hans loge står full,
och han lyfter sin mö som en man av er ätt
högt mot höstmånens röda kastrull.

genomförde 1905 en övergång till det system som sedan bestod fram till 1968. Eleverna fick först gå på realskola med moderna språk och kunde sedan välja mellan reallinjen för naturvetare eller latinlinje för humanister på gymnasiet.

Karlfeldt och hans kamrater i Uppsala diskuterade säkert hur framtiden såg ut för de klassiska språken. Det är alltså ingen slump att Fridolin talar latin. Dikten skrevs 1897-98 och Karlfeldt ville värna de klassiska språken. Det paradoxala ligger i att Karlfeldt inte gjorde som Fridolin utan valde rakt motsatt väg.

Karlfeldt avlade sin filosofie licensiatexamen i Uppsala 1898 och gav samma år ut *Fridolins visor* som blev hans stora genombrott. Han återvände inte till Dalarna utan flyttade till Stockholm och blev bibliotekarie på KB. Han tänkte fullborda sin doktorsavhandling, men diktningen tog över helt. De närmaste åren var mycket produktiva och Fridolin fanns kvar som en drömgestalt som kunde lyfta sin mö högt mot höstmånens röda kastrull, samtidigt som Karlfeldt förblev ogift.

Homeros

Karlfeldts nästa diktsamling börjar med orden:

Min sångmö är icke av Pinden,
hon är av Pungmakarbo.

Det betyder förstås att både Dalarna och Grekland fanns med i dikterna. I ”Sång efter skördeanden” lutar flickan sitt huvud ”likt vallmon på slokande skaft” mot Fridolins breda barm, medan han talar ”med bönder på böndernas sätt, men med lärde män på latin”. All denna lärdom kom från Västerås. Karlfeldt läste sex timmar grekiska varje vecka i fyra år och hann säkert till den åttonde sången i Iliaden. Där skildras striderna utanför Trojas murar, sedan Akilles i vredesmod lämnat den grekiska hären.

Homeros beskriver hur trojanerna anfaller anförda av Hektor. De driver grekerna mot skeppen och tvingar dem till motanfall. Bågskytten Teukros fäller flera motståndare genom att sikta i skydd av den sköld som bärs av hans fosterbroder Ajas. Till slut ser Teukros Hektor och skjuter en pil mot honom men träffar en annan av Priamos söner, Gorgytion.

Sorlet i salen tystnade säkert när sångaren kom till de berömda rader som skildrar Gorgytions död. Det är en av de första genomarbetade poetiska bilderna i världslitteraturen. Erland Lagerlöf översätter den så här i raderna 8:306-308.

Han lät huvudet sänka sig ner,
som i hagen en vallmo
lutar med huvudet, tyngd av sin frukt
och av vårliga regnet -
så han åt sidan med huvudet sjönk
under tyngden av hjälmen.

Karlfeldt beskriver hur flickan lutar sitt huvud likt vallmon på slokande skaft. Det är tydligen en parafras gjord på Homeros bild. Det syns ännu tydligare om den första raden översätts ord för ord från grekiska.

Vallmon lik som åt sidan huvudet lutar...

Vallmon är den blomma som Karlfeldt nämner oftast i sin lyrik. Det sker elva gånger, men de flesta läsare minns bara flickan som lutar sig mot Fridolin. Karlfeldt och Homeros har båda fäst sig vid vallmons sätt att böja stjälken nedåt för att skydda blomman.

Vallmon förekommer ofta i lyriken som symbol för sömn med tanke på att en art ger opium, men den är också en symbol för flyktig skönhet. Karlfeldt använder vallmon på det sättet i ”Håkan på heden” efter att först ivrigt ha försäkrat att dikten inte handlar om Fridolin. Håkan är ensam och inga kvinnor kommer till hans hus om hösten.

Se, på min gård går dansen glad
av fallna löv och vallmoblad.

Enligt min mening kommer också bilden av höstmånens röda kastrull från Iliaden. Verket skrevs på 700-talet före Kristus, när de grekiska städerna började få sina egna alfabet. Ett poetiskt geni, som kanske hette Homeros, skrev ner de gamla sångerna och ordnade dem i litterär form. Dikterna lästes snart i skolorna och blev grekernas gemensamma egendom.

Striderna vid Troja låg 500 år tillbaka när verket skrevs ner. Under den tiden hade Grekland gått från bronsåldern till järnåldern och det förklarar varför Homeros inte alltid förstod gamla tiders vapenteknik. Homeros skiljer inte på brons och koppar och alla vapen strålar med metallglans. Ajas ”strålande sköld” beskrivs i sjunde sången som en bronssmidd sköld uppbyggd av sju lager tjurhudar och ett åttonde lager av brons.

Ajas skyddar hela tiden Teukros med sin sköld så att han kan spänna sin båge. Hans andra pil mot Hektor dödar körsvennen, men han hinner inte skjuta en tredje gång förrän Hektor kastar en sten och träffar hans axel. Teukros skulle ha blivit dödad om inte grekerna lyft upp honom i skydd av Ajas strålande sköld och burit honom ur striden.

Är det den scenen som Karlfeldt hade i sinnet när han beskrev hur Fridolin lyfte sin mö högt mot höstmånens röda kastrull? Han måste många gånger ha tänkt på de uppoffringar som familjen på Tolvmansgården gjort för hans skull. Det var bara ett fåtal ynglingar som fick läsa latin och grekiska i Västerås.

Gården hade gått förlorad och hans far och bror hade dött. Hur såg han på sin egen insats? Borde han ha funnits på plats för att skydda dem eller avvärja katastrofen? Vilket värde hade hans klassiska studier haft för familjen?

Läst på det sättet får ”Sång efter skördeanden” en djupare innebörd. Karlfeldt behövde kombinera sin beundran för de klassiska språken med minnena från gården för att kunna gå vidare med sitt liv.

Lars Falk

Därför blev inte Bonniers Karlfeldts förlag

I PER T OHLSSONS BIOGRAFI *Albert Bonnier och hans tid* beskrivs hur många namnkunniga nittiotalsförfattare som exempelvis Gustaf Fröding, Verner von Heidenstam och Selma Lagerlöf blev nära knutna till Albert Bonniers förlag. Det fanns dock ett slående undantag och bakgrunden till det framgår av en fotnot i Karl Otto Bonniers memoarer. Här beskrivs att det på förlaget förekom ett slags dubbelkommando mellan en åldrad far, Albert, och sonen, Karl Otto:

”En dag 1895 anlände ett manuskript med dikter till förlaget. Det blev liggande, såsom det kan hända då och då, då man har mycket annat att syssla med. Efter någon månad skickade dock avsändaren ett bud till förlaget med uppdrag att hämta tillbaka manuskriptet, som återlämnades utan att någon av oss ett ögonblick hade ögnat på dikterna. Det var Erik Axel Karlfeldts debutverk, *Vildmarks- och kärleksvisor.* Karlfeldt blev aldrig någon Bonnierförfattare, men Svenska Akademins sekreterare och Nobelpristagare.”

Karlfeldts diktsamling gavs sedan ut på Seligmanns förlag som efter en omstrukturering blev Hugo Gebers förlag.

Anita Hård af Segerstad

Ny utgåva av Karlfeldt-dikter på italienska

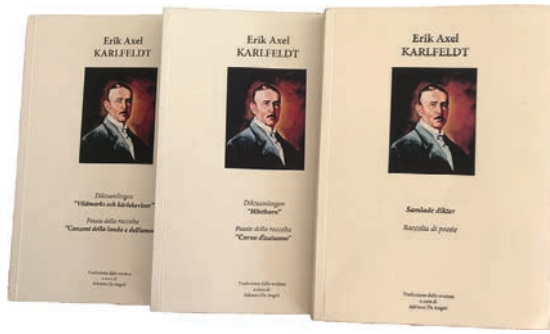

LAGOM TILL MÄRKESÅRET 2021 för att uppmärksamma att det är 90 år sedan Karlfeldt dog, och även till minne av vännen Christer Åsberg, har vår italienske medlem Adriano De Angeli utkommit med ytterligare en samling översättningar av Karlfeldts dikter. De två första, *Vildmarks- och kärleksvisor* och *Hösthorn*, kom 2014 respektive 2019. Nu finns en ny utgåva med 50 utvalda dikter från diktsamlingarna *Fridolins visor, Fridolins lustgård och Dalmålningar på rim, Flora och Pomona, Flora och Bellona* samt *Tidiga dikter* och *Sena dikter*. Om någon vill ha skaldens böcker erbjuds de utan kostnad. Kontakta redaktionen så vidarebefordrar vi er adress till vår generöse och tillgivne medlem. En sann tribut till minnet av Christer Åsberg och Erik Axel Karlfeldt!

Gunilla Stenman Jacobson

Årets bok i skriftserien: Karlfeldts vilda flora

DET HELA BÖRJADE under sommarmötet 2016 i Falun. Det året var ett särskilt år i Karlfeldtsamfundets historia, eftersom det var ett 50-årsjubileum av sällskapets start. Det fanns mycket att lyssna på och ta del av. Och ett av de föredrag som visade sig tilldra sig mycket stort intresse var Bengt Jonsells, som handlade om Karlfeldts starka intresse för botanik, hur hans dikter så ofta upptas av en djupgående kännedom om grödan omkring oss, och hur dikterna kan avslöja ett sätt att uppta det i en både personlig och allmän insikt i existentiella upplevelser.

Många av deltagarna kom omedelbart fram till oss i skriftkommittén för att föreslå att vi borde skapa en ny bok i vår skriftserie. Bengt Jonsells insiktsfulla och spännande föredrag om hur Karlfeldt använder botanik i sina dikter vore onekligen en bok som intresserar många.

Bengt Jonsell blev kontaktad, men vi insåg att en bok som kräver så mycket bildmaterial behöver en kvalificerad redaktör, och Ingrid Strömsten tog på sig jobbet att ansvara för redaktörskapet. Naturfotograferna Jan Thomas Johansson och Mats Wilhelm ställde sina bilder till förfogande (och bilderna är enastående vackra). Författaren och biologen Fredrik Sjöberg skrev roligt, underfundigt och intresseväckande förord.

Vi följer Karlfeldt i en blommande diktvärld genom biotoper och årstider under kunnig ledning av vår egen botaniker. Vi vandrar i Dalarna och i Roslagen, på fjället och på Öland, över åkrar och ängar, lundar och hagar, till vatten, myrar och skog. Pedagogiska beskrivningar av växterna blandas med många Karlfeldt-citat och dikter.

Bengt Jonsell skrev sina texter föredömligt snabbt – och han hade också samarbete med fotograferna om vilka bilder som passade bäst. Nu finns både texter och bilder klara. Boken är under produktion och kommer till medlemmarna i september. Gläd er!

Ola Nordenfors

"Jag håller på att köpa en liten hydda"

I UPPSATSEN *I Dalarne* skriver Karlfeldt om Älvdalen: *Dunklet ruvar i dälderna och skogarna, men de nakna bergen lyfter sig i triumferande ljus. Starka åar söka sig från dem ner till älven, som darrar på sin steniga bädd. Det är ett vattenbrus i Älvdalen som fyller luften med friskhet och liv. Jag har vandrat uppåt dessa strömmar till tjärnar och fjärran fäbodar. Jag har följt deras lopp nedåt igen; stegen bli lätta vid deras sång, fast det lider mot vandringens afton. Foreller spritta i bäckarna, och den präktiga harren i älven lockar till djärva fångstfärder utför forsarna.* (Bo flikar in: Det var före kraftverken.)

Karlfeldtsgården Sångs i Sjugare
www.sangs.se

Under 1917 och framåt har Karlfeldt ensam, med en son eller hela familjen årligen besökt Leksandsbygden men också Ovansiljan ända upp till Älvdalen, vinter såväl som sommartid. Under några veckor i januari 1920 har Karlfeldt tillsammans med Sune redan besökt Älvdalen när hela familjen till midsommar hälsar på hos Zorns, men därefter far vidare till Hotell Gästis i Älvdalen. Sune minns utfärder till fäbodar, exkursioner och fiske i älven. På en äng har de den 4 juli plockat ormrot att ta med hem för att pressas. Ett bevarat herbarium kan berätta. Ingen kunde ana, inte ens pappa Erik själv, att den dikt han tecknat ned och hade med sig hem i bagaget, för *den skulle gälla att hundrade år och mera kurbitsen står stolt som en prins.* Han hade kallat dikten Vinterorgel och daterat 17-18 aug. -20. Det är många trogna Karlfeldtvänner som andäktigt lyssnat på Dagens dikt i Sveriges Radio på Allhelgonadagen sedan 1937.

Sune minns också hemresan till Stockholm i augusti. När tåget stannade i Mora såg de att flaggorna var hissade på halv stång. ”Nu är Zorn död, sa pappa”. Det minns Sune. Anders Zorn avled söndagen den 22 augusti på Sjukhuset i Mora medan kyrkklockorna ringde ut högmässan.

Fru Zorns stora gästfrihet och trofasta vänskap skulle bestå. Några dagar in på nya året 1921 är Karlfeldt med sonen Sune åter gäster på Zorngården några dagar för att sedan fara upp till Älvdalen. Fru Zorn ringer en dag efter dem och ber dem komma ner till Mora och delta i en i en utflykt. I brev till hustru Gerda berättar maken: ”Vi gjorde med allt husets folk en utfärd i slädar och åt en trevlig lunch i fru Zorns nyligen inköpta villa i Noret; reste sedan hem på aftonen, fast fru Zorn bad oss att stanna ännu en dag. För mig var det rätt tomt och sorgligt att vara där.”

Till sommaren bjuder fru Zorn familjen Karlfeldt att helt få disponera Frustugan i Mora Noret och det är därifrån Karlfeldt den 10 juli 1921 skriver till bokförläggare P. K. Wahlström: ”Broder, Tack för remissan! Brådskan berodde på att jag håller på att köpa en liten hydda här upp i trakten och trodde mig möjligen behöva kontanter vid uppgörelsen, som troligen träffas idag… Med vördnad till fru Lotten och Din kompanjon. Din tillgivne A. Karlfeldt”

I slutet av juli besöker Karlfeldt vännen Gustaf Ankarcrona och påminner honom om deras lustfärd till Sjugare sommaren 1918. ”Jag har nu blivit ägare till den gårdsplats du visade mig… Jag vill nu be dig att bli mig behjälplig att planlägga och uppföra den gård, det hem, jag tänker reda mig och de mina. Men jag önskar, att det ännu inte skall bli offentlighet om saken.”

Det blev ännu en Sjugarefärd efter hästen Blanka för herrarna. Den 3 augusti var enkla ritningar färdiga

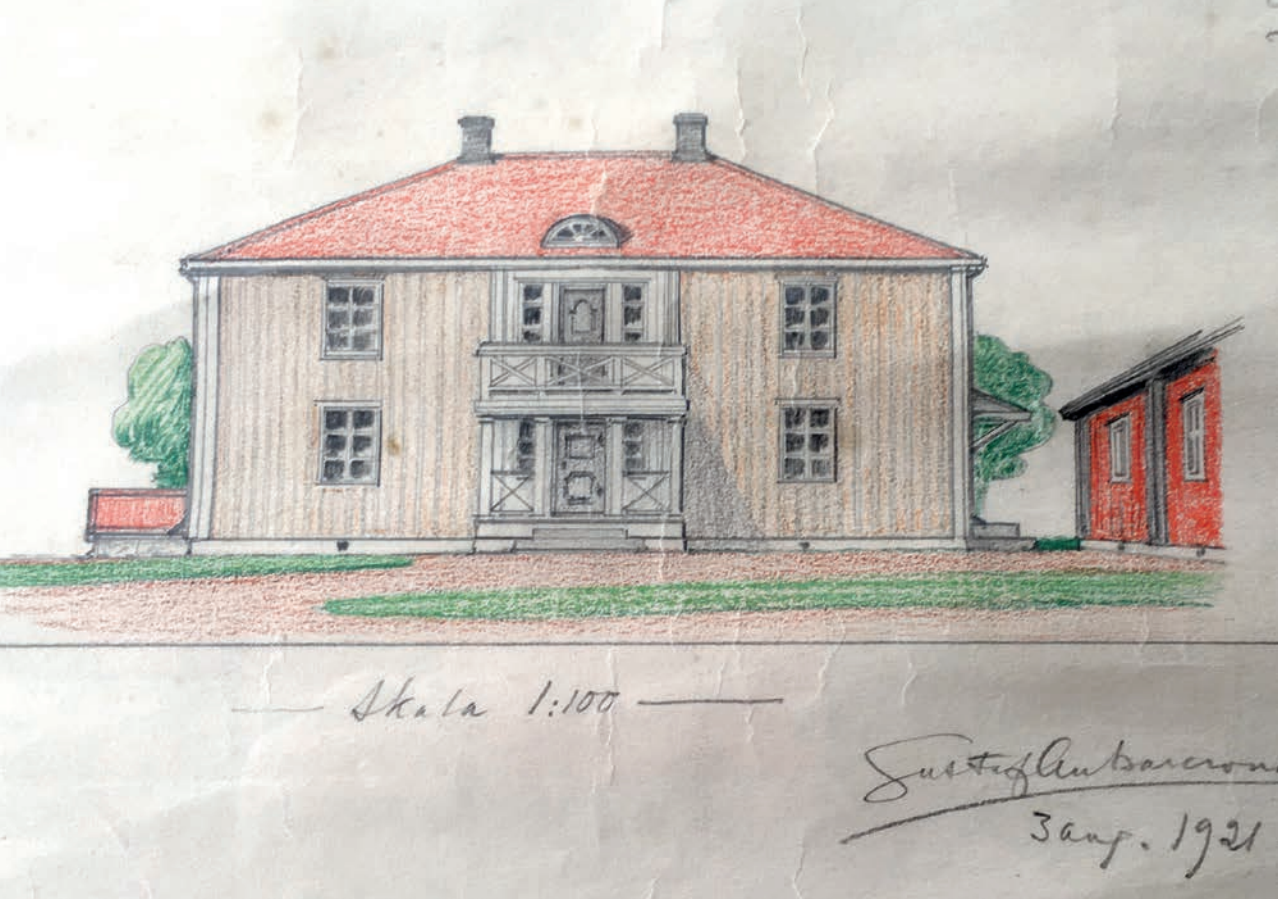

Enkelstugan från 1600-talet på 5 m x 9 m hade en murstock. Den förlängdes till 5 m x 16 m, fick två murstockar och kröntes med valmat ”Ankarcronatak”. Den kom rentav att likna en mindre bergsmansgård, skriver Karlfeldt i brev till en vän.

”Det här var min farfars gammelstuga hemma i Bjurs, som herrarna köpte av far”, säger en besökare efter en visning av skaldens arbetsrum i Gammelstugan. Gammelstugan från Bjursås, som kunde tas i bruk först sommaren 1926, är verkligen lik den vision arkitekten hade. Benämningen Gammelstugan behöll Karlfeldt.

och 1 september planeras arbetet komma igång.

Först den 27 augusti skrevs köpebrevet mellan Herr Doktor E.A. Karlfeldt och Per Pellgaard i Söder Bergsäng. Men då har egendomen, belägen mellan sjön Opplimen och byvägen, kommit i Karlfeldts ägo till en kvitterad summa av femtusenfemhundra, 5 500, kronor. (I dagens penningvärde ca 125 000 kr, reds. anm.)

Fru Zorn gladdes åt att de skulle bli ”grannar” och Frustugan stod till deras förfogande till dess gården i Sjugare kunde tas i bruk.

Nu i sommar, 100 år efter att Karlfeldt blev ägare till de soliga ängarna ner mot sjön i Sjugare, är ni åter välkomna till vandring i trädgården med poesin i handen. Som samfundsmedlem bör du väl också se samfundets Karlfeldtsamling i skaldens bevarade arbetsrum. Se tider på *www.sangs.se.*

Välkomna till min klöver
och listen kring min knut!

Sångs i maj
Gunbritt Berggren

Till sist fick Karlfeldt komma hem

Och drar jag ej hemåt till vila förr,
så möt mig vid lönnarnas lund,
när den öppnar sin korsprydda koppardörr
till min sista fädernegrund.

Ja, till sist kom Erik Axel Karlfeldt hem till sin barndomsbygd i Folkare, till ståtlig gravplats på Folkärna kyrkogård. Dikten Träslottets starka strofer för oss tillbaka till generationer som verkade före författaren själv. Här möter vi kvinnorna, deras liv och verkan:

Där ligger den brudstass andlös och tom
som burits på klappande bröst.
Hur fjärran den vår då dess lin stod i blom,
och hur fjärran dess spånadshöst!

Här möter vi bondeslottet och runt det, mödosamt arbete på åkrar, i skog och med boskap. Men Erik Axel minner också om bonden som bergsman:

Ja väl, jag har känt som jag ärvt litet malm
från fädernas flammande härd.
Jag stått i din smedja vid släggornas psalm
och smitt på ett klingande svärd.

Erik Axel bröt upp från bondesamhällets vardag, ”halvt nödd, halvt villig er sak jag svek”, skriver han i en annan dikt. I hans hjärta närdes obeveklig vilja att en gång dra hemåt till vila.

Den mogne Karlfeldt återvände till Folkare för att tala vid jubileet över den historiska händelse som banade väg för Sverige som nationalstat. Här i Karlfeldtbladet finns hans tal att läsa.

Tio år senare lämnade Karlfeldt jordelivet. I år är det nittio år sedan. Här i Folkarebygden högtidlighåller vi minnet, men framförallt firar vi hans lyrik som har kraften att leva vidare. Många miljöer i socknarna By, Folkärna och Grytnäs knyter an till den unge Erik Axels aktiviteter och till hans släktband på både mors och fars sida. En hjärtpunkt finns förstås på Karlfeldtsgården i Karlbo, där han föddes och skrev sina första dikter.

Karlfeldtsgården i Karlbo
www.karlfeldt-folkare.se

Hur sommaren blommar fram på Karlfeldtsgården i Karlbo, påverkas av rådande pandemi. Det gamla grekiska ordet betyder hela folket – och hela mänskligheten har nu att förhålla sig till regler som hejdar smittspridning och värnar hälsa.

Klart är att gården håller öppet. Premiärdag är Mors dag, söndag 30 maj. Därefter öppnas gården alla helger till och med 5 september. 14 juni – 15 augusti

Karlfeldts gravmonument vid Folkärna kyrka.
Foto: Cari Hildebrand

Häggen blommar vid Träslottet. Foto: Jonas Palm

välkomnas varje dag till att strosa i salar och njuta av kaffe och måltider. Öppettider är kl. 10 – 17. Guidade visningar genomförs på söndagar kl. 11 och 13, 4 juli – 15 augusti. Alltid fri entré.

Trädgården, med vilsamt tun och vacker lustgård, välkomnar förstås varje dag, året runt. När serveringen är öppen, finner många glädje – och i pandemins tid även trygghet – i att sitta ute i det fria.

Konsthantverkare och slöjdare medverkar i gårdens röda sommarhus, och i butik saluförs både deras alster och samfundets böcker.

Vi i Karlfeldtföreningen planerar kulturprogram i Karlfeldtsgårdens trädgård. Om de kan fullföljas eller ej, avgör regelverken för folkhälsan.

Med direkt anknytning till Brunnbäcksjubileet bjuder vi till föreläsning om Gustav Vasa i Folkare. Talare är Ing-Marie Pettersson Jensen, disputerad forskare och därtill kulturchef i Avesta kommun. Programmet planeras till lördag 3 juli kl. 14. Timmen före håller Karlfeldtföreningen sitt årsmöte.

Erik Axels egen födelsedag, 20 juli, vill vi fira med stor Karlfeldtsdag. ”Drömmen och livet” är titel – lånad från Karlfeldts dikt – för programmet där sångerskan och folkmusikern Sofia Sandén bjuder på musikaliska betraktelser över växt och vatten, ros och sorger, hjärtslag och skuggor. Medverkar gör också violinisten Anders Nygårds, folkmusikgitarristen Ian Carr och basisten Staffan Lindfors. Jon Karlfeldt är vidtalad som högtidstalare, och kulturpriset Årets Fridolin ska delas ut.

På temat Poetry & Peace, poesi och fred, vill vi genomföra en heldag lördag 14 augusti. Start med bussresa på Karlfeldts färdvägar i Folkare och final med kulturprogram i Karlbo. Inbjudan riktar sig till alla, inte minst till nya grannar, komna från andra länder.

Bekräftande information kommer via hemsidan www.karlfeldt-folkare.se och Facebooksidan för Karlfeldtsgården i Karlbo.

Nu vill vi ränseln kasta och här i backen rasta...
Karlfeldtföreningen i Folkare önskar er alla skön sommar!

Karin Perers
Karlfeldtföreningens
ordförande

KARLFELDTFÖRENINGEN
I FOLKARE

Erik Axel Karlfeldt – Dalarnas naturlyriker

Utdrag ur en uppsats av Lisi Hultén Olofsson om Erik Axel Karlfeldts liv och diktning

Runt tiden för Karlfeldts studentexamen, hamnar hans far i en svår ekonomisk situation. Fadern blir dömd till fängelse för förfalskningsbrott, vilket leder till att familjen blir tvungen att lämna gården i Karlbo.

(---)

Uppbrottet från Karlbo är ett känsligt ämne som skulle följa med honom hela hans liv. Förutom ”Fäderna”, som handlar om relationen till gården, sorgen och skammen, har dikten ”Uppbrott” liknande tema, fast den är snarare ett försök till ett värdigt avsked av det förflutna, enligt min tolkning.

De svarta skogarna mumla
som psalmsång kring fädernas lutande kors,
och dovt som en vakande humla
bak åsarna tonar Avesta fors.
Än vindspelet knarrar vid gruvan
och släggorna picka på hällarnas järn,
men spoven sover på tuvan,
och änderna hvila på hvilande tjärn.

Uppbrott
ur *Fridolins visor och andra dikter* (1898)

Här finns en betydligt mer mörk inledning, som direkt talar om skaldens sinnesstämning. Det är med vemod och sorg han beskriver uppbrottet från fädernegården i Karlbo.

Vi låter unga röster tala

UNGDOMENS KARLFELDTDPRIS är en årligen återkommande tävling instiftad av Karlfeldtsamfundet. Syftet med priset är att litterärt intresserade ungdomar skall stimuleras att läsa Karlfeldts diktning och formulera några tankar kring den i en uppsats. Priset instiftades på vintermötet 2007 som en hedersbevisning för skaldens döttrar Anna Karlfeldt-Larsson och Ulla Barenthein. Priset delades ut första gången 2008. Ett utdrag av det vinnande bidraget 2020 publicerades i Karlfeldtbladet 2020:2. Här återges ett utdrag ur den vinnande uppsatsen 2010 av Lisi Hultén Olofsson. Samtliga vinnande bidrag finns publicerade på vår hemsida. Infallsvinklarna är många och ibland oväntade.

Nu ville jag girigt samla
all nejdens drömmande fägring och sång
och minnena, unga och gamla,
som sjunga i natt liksom livet en gång,
nu ville jag dofterna fånga
som välla ur vårnattens jäsande brygd,
och föra dig med på min långa,
min ovissa väg, du min Folkarebygd!

Diktjaget känner sig vilsen nu när det plötsligt saknas en fast punkt i hans liv. Känslorna kring avskedstagandet gör honom frustrerad.

Karlfeldt visar här hur betydelsefull hans uppväxts hem är, inte bara beroende på den estetiska skönheten utan snarare alla de lyckliga minnen som miljön här erinrar om; minnen från ungdomen då hans framtid inte var oviss och kunde uppleva frihet.

Jag går mellan lärkors nästen,
jag följer din ström, som i saktmod och ro,
går fram mellan klippornas fästen
och sandiga brinkar, där svalorna bo.

Frid hägnar de vänliga Dalar,
men stenen står hög vid Brunnbäcks älv
och stolt i sin stumhet talar
om kraft, som i trångmål vet hjälpa sig själv.

Här blir diktjaget mer samlad, och slutet är mer hoppfullt om försoning. Stenen vid älven är ett minnesmonument över en seger för dalkarlarna under 1500-talet, och det kan stå för att vara ett försök att samla styrka liksom sina föredömliga anfäder.

Karlfeldt skriver om kärlek, med både humor och allvar, han dokumenterar sin samtid, målar med ord och beskriver sin omvärld på många olika sätt i sina dikter. Det finns fler teman att hitta i hans lyrik, men det mest genomgående får vara naturen. I många dikter låter han naturen vara bakgrund, ibland utsmyckar han sina dikter med ord från naturen, och i somliga fall står den i centrum, i synnerhet när Karlfeldt idylliskt beskriver sin hembygd.

Vad han hade förlorat var en värld som många av oss ungdomar idag har svårt att föreställa oss. Karlfeldt växte upp i en tid då bondesamhället började upplösas. För Karlfeldts förhållande till naturen kom denna att präglas av industrialismens framfart. Måhända att hans förkärlek till Dalarna och dess landskap inte hade framträtt lika starkt i hans liv och diktning, om det inte hade varit för de förändringar som skedde i samhällsstrukturen under hans unga år. Karlfeldt fick uppleva tiden innan den nya infrastrukturen i Sverige effektiviserade landet som dessförinnan hade flutit på i en mer stilla pulserande takt.

(---)

De sociala förändringarna krävdes för att naturen skulle få så stort inflytande på de svenska nationalromantikerna. Även andra verksamma konstnärer och författare under den här tiden influerades på nytt av den romantiska stilen vad det gäller naturen. Medan de samtida konstnärerna Carl Larsson och Anders Zorn målade av Dalarna, skrev Karlfeldt hembygdsromantisk lyrik.

I modern poesi finner jag att man utelämnar mycket av det stilistiska som kan göra att det lättare skapas ett slags rytm i läsandet av dikten. Karlfeldts diktning kan man till och med finna melodisk ibland.

Även om svenskan i hans dikter är av ett slag som man inte längre stöter på idag, kan jag tycka att det språket är mer passande för att komponera dikter med vacker rytm och att fånga det finstämda med hjälp av ord.

Karlfeldt säger följande om sin gamle lärare, lektor Schmidt, ur ett tal år 1927 från minnet av sin skoltid: ”Han lärde oss att förstå att även de djupaste känslorna bäst uttrycks utan höga ord”. Jag tror att Karlfeldt många gånger uttryckte sina ”djupaste känslor” genom sin naturlyrik.

Att komponera en kärleksdikt utav ord från naturen gör känslorna i dikten mer tillgängliga. I nutida poesi kan kärleksdikter kännas lite väl konstlade och svårbegripliga, det finns inte alltid något som gemene man kan referera till, som ett vackert landskap.

Genom korta rader av konstfullt komponerade ord skapar Karlfeldt en bild för läsaren som är så verklig att man ser och känner vad han själv troligtvis upplevde.

(---)

En journalist, samtida med Karlfeldt, tyckte följande om skalden: ”Karlfeldt är en nostalgiker utan engagemang i sin samtids sociala och politiska problem”, ett uttalande som gör att man misstänker kritikern för att ha förbisett vad Karlfeldts dikter kan göra för den enskilda människan. Om Karlfeldt hade tagit hänsyn till denna kritik hade kanske inte eftervärlden kunnat ta del av hans arbete på samma sätt som idag.

1931 var året då Karlfeldt gick bort, och även det år min mormor föddes. Mormor växte upp i en by i Södra Dalarna, inte alls långt ifrån Pungmakarbotrakten. På den tiden hade industrialismen redan satt sina spår, även på landsbygden där hon bodde.

Av vad min mormor kan berätta om sin barndoms stilla samhälle, framstår det som en helt annan tillvaro än den nutida. Ändå skulle detta ur Karlfeldts personliga perspektiv vara en nästintill förlorad värld; ”Denna nyare tidsålder åkte som bekant på järnväg. I min barndom hade den genombrutit den dystra sko-

gen Långheden (...) Det blev mig, som sagt, förunnat att se dessa nejder i deras gamla skick." (Det väcker frågor som berör dagens levnadssätt och hur vi påverkar den omgivande naturen.)

Karlfeldt skriver om känslor och skeden i livet som alla människor kan vara med om. Däribland kan man se den friska miljön i naturen som har en lugnande inverkan på människan, och som vi behöver ta hänsyn till för att må bättre. Att hylla naturen som Karlfeldt gjorde, är idag en värdefull insats för miljön.

Så visst var Karlfeldt på olika vis en skald som diktade om sociala och politiska problem, i detta fall är hans diktning aktuell i miljöfrågor mer än 100 år senare.

Erik Axel Karlfeldt och många andra dåtida författare och konstnärer tillhörde en generation som fick uppleva stora förändringar i samhället. Utan de industriella förändringar som utgjorde en kontrast mot lantlivet, hade ingen kunnat uppskatta naturen på samma sätt som dessa personer.

Karlfeldts levande skildringar av naturen och det lantliga livet i Dalarna är ett arv som betyder mycket för oss, vilka även har givit hela Sverige ett internationellt ansikte. Utan Karlfeldt själv, skulle nog inte ordet "Dalarna" föra tankarna till den ljuva, mångfaldiga natur som landskapet har att erbjuda.

Det krävs en mästerlig ordkonstnär för att kunna se och beskriva det underbara.

Lisi Hultén Olofsson
Naturvetenskapliga programmet
Martin Koch-gymnasiet, Hedemora
Handledare: Lillemor Karlsson

Källor:
Karl-Ivar Hildeman, *Karlfeldt före Karlfeldt, Ur Erik Axel Karlfeldts diktning,* 1966
Den svenska lyriken: Erik Axel Karlfeldts dikter, 1956
Karlfeldts Sjugare av Karlfeldtsamfundet, 1975
Ingegerd Fries, *Karlfeldt och dalmålarna*, 1996
http://www.svenskaakademien.se/web/Det_tidiga_1900-talet.aspx

Vi ses i Västerås!

INBJUDAN TILL KARLFELDTSAMFUNDETS (SOMMAR) HÖSTMÖTE MED ÅRSMÖTE DEN 16-17 OKTOBER 2021

SOMMAR, SENSOMMAR, HÖST… allt måste senareläggas för att vara något så när säkert, men skam den som ger sig. Ingenting är som vanligt i år. Nu inbjuder vi till en mycket efterlängtad sammankomst i samfundet. Vi samlas i Västerås som är Karlfeldts gymnasiestad och förknippad med hans ungdom. Där fanns den biologilärare som inspirerade och vägledde hans intresse för botanik som återspeglas i årets nya bok i vår skriftserie. Till barndomsbygden återvände han också till sist och begravdes för 90 år sedan vid Folkärna kyrka, vilket vi uppmärksammar i programmet.

Litterära gäster på höstmötet

EVA STRÖM är utbildad läkare, men på heltid verksam som författare och litteraturkritiker, främst i Sydsvenskan. Hon är lyriker och prosaist och har tilldelats en rad priser, både före och efter Nordiska rådets litteraturpris, bl.a. Tegnérpriset (2010), Pär Lagerkvist-priset (2013), Samfundet De Nios Särskilda pris (2014) och Harry Martinson-priset (2018). Eva Ströms författarskap presenteras i sin helhet av litteraturvetaren Eva-Britta Ståhl i monografin *Allt är sönderslitet och strävar efter helhet* samt av kulturjournalisten Åsa Beckman i boken *Jag själv ett hus av ljus* om tio svenska kvinnliga poeter.

FREDRIK SJÖBERG, som skrivit inledningen till den nya boken *Karlfeldts vilda flora*, är verksam som kulturskribent och recensent i Svenska Dagbladet. Han har givit ut ett flertal böcker och tilldelats bl.a. De Nios Vinterpris (2005), Änglamarkspriset (2006), Linnépriset (2011) och Svenska Akademiens essäpris (2015). Mest läst är boken *Flugfällan* (2004), som nominerades till Augustpriset. Hans nya bok, *Fjärilarnas skärgård*, är en samling miniessäer i vilka han betraktar världen via de fladdrande insekterna.

Priser och anmälan

Vi bor på Elite Stadshotellet Västerås som ligger ca 10 minuters promenad från Västerås centralstation. I Västerås stannar tågen flera gånger om dagen. Det finns som regel taxibilar vid stationen annars kan man boka transport från stationen till hotellet via Taxi Västerås 021-18 50 00 eller via Sverigetaxi 021-17 00 00.
Adress: Stora Torget 7, 722 15 Västerås
Tel 021-10 28 00
E-post: reservation.vasteras@elite.se

Paketpris för hela vistelsen per person (inkl. deltagaravgift):
Dubbelrum inkl frukost, per person.....1 790 kr
Enkelrum inkl frukost, per person .....2 015 kr
Endast måltider och deltagaravgift .....1 165 kr
Lördag: lunch och eftermiddagskaffe.....260 kr
Lördag: trerätters middag exkl. vin.....445 kr
Söndag: förmiddagskaffe och lunch.....260 kr
Deltagaravgift.....200 kr

Anmälan senast den 10 september genom anmälningsblanketten och insättning av avgiften på Karlfeldtsamfundets årsmöteskonto **PG 1 28 78-5**. Ange namn, telefonnummer och vilken typ av logi som önskas på betalningsunderlaget.

Anmälan skickas till:
Yngve Lennerstrand, Norevägen 29,
182 64 Djursholm
eller y.lennerstrand@telia.com

Preliminärt program

LÖRDAG 16 OKTOBER

12.00 Välkommen

12.15 Lunch

13.30 **Några tankar kring Träslottet**
Föredrag av Eva Ström, författare, litteraturkritiker och läkare

14.45 Kaffe

15.15 **Unga röster om Karlfeldt**
Samtal med Lillemor Karlsson, lärare vid Martin Koch-gymnasiet i Hedemora

Bensträckare

16.30 Årsmöte

18.30 Samling till middag

19.00 Middag

SÖNDAG 17 OKTOBER

09.15 **Karlfeldt och den vilda floran**
Samtal om den nya boken av Bengt Jonsell och Fredrik Sjöberg

10.15 Kaffe

11.00 **Att reda de tankar som växa till sång – Erik Axel Karlfeldt från text till ton**
Föredrag av Ola Nordenfors, universitetslektor, Uppsala universitet

12.15 Lunch

13.15 **Början och slutet**
Karin Perers och Lars Östlund, Karlfeldtföreningen i Folkare

Verksamhetsberättelse

Karlfeldtsamfundets berättelse om 2020 års verksamhet

Som för så många andra föreningar och sammanhang präglades en stor del av år 2020 för Karlfeldtsamfundets del av Covid19-pandemin, som innebar att stora delar av verksamheten fick ställas in eller förändras.

Antalet medlemmar i Karlfeldtsamfundet: följande redovisning avser läget per den 31 december 2020 (inom parentes anges motsvarande siffra per den 31 december 2019): antalet medlemmar var 525 (533), varav 380 (404) fullbetalande, 97 (95) familjemedlemmar, 29 (24) engångsbetalande eller ständiga medlemmar, 6 (2) ungdomsmedlemmar, 7 (1) biblioteksmedlemmar samt 6 (8) hedersmedlemmar.

Under året avled två av samfundets hedersmedlemmar, Carin von Sydow och Christer Åsberg.

Årsmötet hölls i Baptistkyrkans lokaler, Bangårdsgatan 11 i Uppsala den 24 oktober 2020. Styrelsen har efter detta årsmöte och efter att samma dag ha konstituerat sig inbördes följande sammansättning och ansvarsfördelning:

Ordförande: Odd Zschiedrich
Vice ordförande: Gunilla Stenman Jacobson
Sekreterare: Johannes Rudberg
Kassaförvaltare: Anders Back
Klubbmästare: Yngve Lennerstrand
Ansvarig för medlemsregistret: Jon Karlfeldt
Övriga styrelseledamöter: Anita Hård af Segerstad, Ola Nordenfors och Stina Otterberg.
Vid ett senare styrelsemöte utsågs Gunilla Stenman Jacobson till informationsansvarig.

Christer Rosenqvist har under hela året varit adjungerad styrelseledamot som representant för Karlfeldtföreningen i Folkare.

Vid årsmötet valdes Odd Zschiedrich till ordförande för ett år. Årsmötet beslöt att antalet styrelseledamöter skall vara åtta jämte ordföranden samt omvalde fem ledamöter för en tid av två år, nämligen Anders Back, Anita Hård af Segerstad, Yngve Lennerstrand, Johannes Rudberg och Gunilla Stenman Jacobson. Kvarstående ledamöter – redan valda fram till årsmötet 2021 – är Jon Karlfeldt, Ola Nordenfors och Stina Otterberg.

Odd Zschiedrich och Carl Otto Werkelid i samtal om Svenska Akademiens modernisering 1913-1977.

Styrelsemöten: Styrelsen har under 2020 hållit sex protokollförda styrelsemöten, nämligen i Uppsala den 26 januari, i Stockholm den 22 februari, digitalt den 4 juni, digitalt den 29 augusti och i Uppsala den 24 oktober (två möten, varav ett konstituerande). Mellan mötena har styrelsen stått i löpande kontakt via främst e-post.

Revisorer: Vid årsmötet omvaldes för en tid av ett år auktoriserade revisor Lars Kylberg (firma Öhrlings Pricewaterhouse Coopers AB) och William Nisser som revisorer för ett år till och med årsmötet 2021. Vidare omvaldes auktoriserade revisor Niclas Bergenmo (firma Öhrlings Pricewaterhouse Coopers AB) och Christer Hultvall till revisorssuppleanter för samma period.

Valberedning: Inför årsmötet 2020 bestod valberedningen av Inger Back (sammankallande), Gunnar Birgegård och Claes-Bertil Ytterberg. Gunnar Birgegård stod i tur att avgå, men omvaldes fram till årsmötet 2023. Inger Back är sedan tidigare vald till och med årsmötet 2021 och Claes-Bertil Ytterberg är vald till årsmötet 2022. Årsmötet utsåg Inger Back att fortsatt vara sammankallande i valberedningen.

Medlemsavgift: Årsmötet beslutade att årsavgiften skulle vara oförändrad, det vill säga 240 kr per medlem, 120 kr för tillkommande familjemedlem med gemensam adress, ungdom och studerande under 30 år, samt 2 400 för ständigt medlemskap.

Ekonomi: Årsbokslutet 2020 uppvisar ett mindre överskott. Den under året delvis begränsade verksamheten visar ett underskott på 195 000 kr. Resultatet efter finansiella kostnader och intäkter visar ett överskott på 17 000 kr. Realisationsvinster och utdelningar på värdepapper uppgick till 212 000 kr. Alla de nämnda beloppen är avrundade. Marknadsvärdet på tillgångarna översteg i bokslutet det bokförda värdet med ca 200 000 kr. En mera detaljerad ekonomisk redovisning för verksamhetsåret redovisas i det årsbokslut som skickas ut till medlemmarna.

Skriftkommittén: Samfundets medlemmar har under året erhållit nr 52 i samfundets skriftserie, *På Karlfeldts tid 1913-31*, vilken utgjorde en särtrycksutgåva framställd för samfundets räkning ur den större boken *Svenska Akademiens modernisering 1913-77* av Per Rydén och Jenny Westerström.

Per Rydén, litteraturvetare vid Lunds universitet, har författat avsnittet om Karlfeldt. Foto: Britta Collberg

Skriftkommittén har under året bestått av Ola Nordenfors, Stina Otterberg, Johannes Rudberg (sammankallande) och Odd Zschiedrich. Kommittén har under året arbetat med planering av flera kommande utgåvor i skriftserien.

Karlfeldtbladet: Samfundets medlemsblad *Karlfeldtbladet* har under året som vanligt utkommit med två nummer. Redaktör och huvudansvarig för tidskriften har varit Gunilla Stenman Jacobson, biträdd av den rådgivande redaktionskommittén bestående av Lars Falk, Cari Hildebrand, Anita Hård af Segerstad och Odd Zschiedrich. Nya nummer av medlemsbladet läggs löpande ut som PDF-filer på samfundets webbplats.

Webbplats och sociala medier: Samfundets webbplats *www.karlfeldt.org* har ett rikt informationsinnehåll och nytt material har under året på styrelsens uppdrag löpande tillförts genom Cari Hildebrands försorg. Samfundet driver även ett konto på Instagram, där ett stort antal inlägg publicerats under året. Antalet följare har successivt ökat och uppgick den 31 december 2020 till 260. Instagram-inläggen speglas även på Facebook, där närmare 500 personer följer flödet.

Samarbete med Karlfeldtgymnasiet i Avesta: Samfundet inledde 2019 ett viktigt samarbete med den skola som sedan 2000 bär Karlfeldts namn, nämligen Karlfeldtgymnasiet i Avesta, och möttes av positivt gensvar från skolans ledning. Planen var att ett möte för förstaårseleverna med information om Karlfeldt och Karlfeldtsamfundet skulle anordnas under 2020

(såsom skedde 2019), men pandemin satte stopp för detta. Kontakten med skolan hålls dock levande.

DELS: Samfundet är medlem i DELS (De Litterära Sällskapen i Sverige) och stöder därigenom den samordning och de goda initiativ som kommer ut av denna samverkansorganisation, bland annat utgivningen av den litterära tidskriften Parnass.

Under året utgav DELS antologin *Sverige läser!: 1066 böcker ur tusen år av svensk litteratur från vikingatid till år 2000*, till vilken samfundet bidragit med tre av Karlfeldts dikter, nämligen ”Vinterorgel”, ”Längtan heter min arvedel” och ”Första minnet”.

Samfundets priser: Det stora Karlfeldtpriset utdelas inte varje år, utan detta skedde senast 2018. Juryn, som utses av styrelsen, har dock löpande kontakt och består f.n. av Camilla Hammarström, Margareta Jonth, Stina Otterberg (sammankallande) och Odd Zschiedrich.

Under året belönades fyra gymnasieelever vid Martin Koch-gymnasiet i Hedemora med Ungdomens Karlfeldtpris. Första pris (4000 kr) tilldelades Alma Ekroos för uppsatsen *Microkosmos – en annorlunda människosyn*. Andra pris (3000 kr) gick till Jennifer Liljekvist för *Karlfeldts dikter – för alla*. Tredje pris (3000 kr) delas mellan Isabelle Liljekvist (*Karlfeldts sorgliga avsked*) och Rozana Abd Alahad (*Karlfeldts längtan efter fred på jorden*). Samtliga elever som sänt in uppsatser belönades med ett medlemskap i samfundet under 2021.

Det nya diplomet till pristagarna i Ungdomens Karlfeldtpris är designat av Malin Pärt.

Vintermötet ägde rum den 22 februari 2020 i Börssalen i Stockholm. Mötet inleddes med ett välkomstanförande av samfundets ordförande Odd Zschiedrich, som berättade om Börshuset och bakgrunden till att Svenska Akademien disponerar huset. Förhandlingen med Stockholms stad om detta blev ett av Karlfeldts första uppdrag som sekreterare i Svenska Akademien.

Eva Ringborg visade därefter upp ett fynd för vintermötet: Karlfeldts eget exemplar av boken *Vängåvan* till Hjalmar Söderbergs 50-årsdag den 2 juli 1919. I denna vänbok medverkade Karlfeldt med dikten ”Stadens sångmö”. Eva Ringborg hade låtit beställa vackra bokkassetter till både Karlfeldts exemplar och ytterligare ett exemplar, som hon ägde sedan tidigare. Konstverken visades upp för publiken och Eva Ringborg reciterade ”Stadens sångmö”.

För vintermötets musikaliska inslag svarade Lennart Simonsson och Anna Widing, som bjöd på en vandring genom den svenska lyriken från Elias Sehlstedt till Olle Adolphson. En höjdpunkt blev Lennart Simonssons tonsättning av Karlfeldts dikt ”Intet är som väntanstider”, skapad speciellt för detta tillfälle, och sången blev mycket uppskattad. Musikinslaget innehöll också en fin avdelning på temat Dag Hammarskjöld.

Efter paus med förfriskningar följde ett samtal kring Svenska Akademien under 1900-talet mellan Odd Zschiedrich och Carl Otto Werkelid. Samtalet tog sin utgångspunkt i den nyligen utgivna stora historiken Svenska Akademiens modernisering 1913-77: på Karlfeldts tid (1913-31), på Hallströms tid (1931-41), på Österlings tid (1941-64), på Gierows tid (1964-77) av Per Rydén och Jenny Westerström. Den kommande utgåvan i samfundets skriftserie skulle utgöras av en särtrycksutgåva av det parti ur den större boken som behandlar Karlfeldts sekreterarperiod 1913-1931. Samtalet med många tänkvärda perspektiv väckte stor uppskattning bland vintermötets deltagare.

Sommarmöte: Samfundets traditionella sommarmöte, som genomförts varje sommar under åren 1966-2019, fick för första gången i samfundets historia ställas in till följd av den rådande pandemin.

Årsmötet genomförs vanligtvis som ett inslag i sommarmötet, men då sommarmötet detta år ställdes in genomfördes årsmötet istället i Uppsala den 24 oktober, och då med enbart de formella årsmötesförhandlingarna, dvs. helt utan programinslag.

Karlfeldtsgården Sångs i Sjugare
Banden är fortsatt starka mellan Karlfeldtsamfundet och Karlfeldtsgården Sångs i Sjugare. Även om den publika verksamheten på Sångs numera är mer begränsad än tidigare år så genomfördes även 2020 de uppskattade poesivandringarna sex torsdagseftermiddagar under sommaren.

Karlfeldtsgården i Karlbo: Den traditionsenliga Karlfeldtdagen på Karlfeldtgården i Karlbo den 20 juli (skaldens födelsedag) fick ställas in med anledning av pandemin. Samfundet och Karlfeldtföreningen i Folkare har fortsatt sitt samarbete under året, med den i samfundets styrelse adjungerade representanten för Folkare-föreningen Christer Rosenqvist som förmedlande länk.

Övrigt: Många medlemmar har under året gjort värdefulla och uppskattade insatser i den anda som stadgarna formulerar som ”att vidmakthålla intresset och vidga förståelsen för Erik Axel Karlfeldt och hans verk”. Alla dessa sammanhang kan tyvärr inte redovisas i årsberättelsen, men styrelsen vill gärna tacka alla som under året bidragit med stöd och intresse för samfundets verksamhet.

Enskede den 29 mars 2021

För styrelsen

Johannes Rudberg, sekreterare

Beställ böcker och CD-skivor

Välkommen att beställa ett eller flera exemplar av böcker i samfundets skriftserie och CD-skivor. Vid beställning expedieras försändelsen via post i ett vadderat brev. I brevet ligger en faktura med uppgift om hur betalning ska ske. Angivna priser är desamma som kommer att stå på fakturan och inkluderar alltså porto och emballage. Glöm ej att vid beställning ange namn och leveransadress.

Beställning kan göras via *andersback42@gmail.com* eller till:

Karlfeldtsamfundet, c/o Anders Back
Rältlindor, Korpholsvägen 30, 793 93 Djura

Böcker
Svenska Akademiens modernisering.....200 kr
På Karlfeldts tid 1913-1931 (2020).....150 kr
En vän i vind och skymning (2019).....150 kr
Jungfrun och Demonerna (2018).....150 kr
Träffpunkt Karlfeldt (2017).....150 kr
Karlfeldt & Co – den förlorande
generationen? (2016).....150 kr
Fridolins lustgård, DVD (2015).....100 kr
Jag är så glad att jag fått leva, Dalarnas
Museums utgåva inför jubileumsåret .....50 kr
Älska, dricka, sjunga, leva, dö: En essä
om Erik Axel Karlfeldt (2014) .....200 kr
Oration till skalder och kompaner (2013) .....80 kr
Karlfeldt i sin tid (2012).....150 kr
Dalmålningar utlagda på rim (2011) .....150 kr
Jag är lust och jag är längtan (2010).....150 kr
Vägen till Nobelpriset (2009) .....150 kr
Vägen till Nobelpriset, engelsk version .....150 kr
Möten med Karlfeldt (2007).....50 kr
Tre trädgårdar (2006).....150 kr
Dikt och Liv (2005).....120 kr
Till bönder och till lärde män (2004) .....80 kr

CD-skivor
”Avskedet”, Anna Ihlis.....120 kr
”Drömmen och livet”, Sofia Sandén
och Anders Nygårds.....120 kr
”Renässans”, Lars Anders Johansson.....100 kr
”Kärlek och drömmar”, Karlfeldt-
tonsättningar av Robert Sund .....100 kr
Håkan Steijens LP, överförd till CD.....80 kr
”I Fridolins spår”,
Lars Anders Johansson (2008).....80 kr
”Jag är en sjungandes röst”,
återutgiven CD .....80 kr

Siffrorna inom parentes anger utgivningsår i Karlfeldtsamfundets skriftserie.

90 år sedan Karlfeldts död 1931

FOTO: CARI HILDEBRAND

Karlfeldts grav vid Folkärna kyrka. Nedan fotografier från gravsättningen ur Lars Östlunds samlingar.

Karlfeldts stoft har flyttats.

Karlfeldts stoft har nu flyttats till den plats på Folkärna kyrkogård där skalden själv önskat få ligga. Kistan sattes först ned på den förnämligaste plats man hade, nämligen en rundel i mitten av kyrkogården, som egentligen var avsedd till plantering. Emellertid kom det fram att Karlfeldt själv velat bli begravd på en björkbacke i periferin, och då det dessutom blev tydligt att en minnessten ytterligare skulle understryka den andra gravplatsens framskjutenhet, beslöt man att flytta kistan till björkbacken, sedan doktorinnan Karlfeldt lämnat sitt medgivande till detta. Monumentet, som står på kullens krön, avtäckes nästa söndag.

Carl Larsson i By har kritiserat monumentet, som han anser vara alldeles för tungt och klumpigt:

— Stenen väger enligt uppgift 20 ton, vilket motsvarar 40 gamla hästlass. 40 lass sten på Karlfeldts grav! Jag finner tanken barock.

D:r Torsten Fogelqvist, som också uttalat sig, tror emellertid att Carl Larsson i By överdriver faran.